

Біорізноманіття та його збереження

олігофагом і спеціалізованим до структури і алкалоїдів листка рослини. Це стосується і *Cassida nobilis* L. та *Phyllotreta nemorum* L., хоча показники популяцій у них вищі, бо дані рослини є типовими для фітоценозу, а види м'яти більше ростуть на узліссі, при дорогах, канавах і т.д., де вологість помірна і стабільна.

Проводячи облік агроценозу та їх біотичних ділянок, можна впевнено сказати, що хризомеліди тут адаптувались, в більшості, до хрестоцвітих культур, крім колорадського жука, який приурочений до живлення на пасльонових. Хоча в період розвитку пасльонових культур, перші види колорадського жука можна побачити і на диких пасльонових (дурмані), де він живиться після виходу з діапаузи. Коливання чисельності листоїдів в агроценозах необхідно досліджувати більш ретельніше, так як на них впливають не тільки конкуруючі види, а й хімічні заходи захисту від шкідників.

Отже, видова різноманітність хризомелід залежать, в першу чергу, від трофічної бази біотопу, і в меншій мірі від мікрокліматичних умов та конкуруючих видів.

Література

1. *Вредители сельскохозйственных культур и лесных насаждений*: в 3-х томах./Под общ. ред. В. П. Васильева. – 2 – е изд., испр. и доп. Т.2 – Киев.: Урожай, 1974. – 405 с.
2. *Фасулати К.К.* Полевое изучение наземных беспозвоночных. / К.К.Фасулати. – Москва : Высшая школа, 1971. – 424 с.

УДК 599.742.4-15(477.84)

ПОШИРЕННЯ БОРСУКА (*MELES MELES* L.) У ПРИРОДНОМУ ЗАПОВІДНИКУ "МЕДОБОРИ"

Добривода І. П.

Природний заповідник "Медобори"

E-mail: medobory@gus.tr.ukr.tel.net

Борсук (*Meles meles* L.) з родини тхоревих (*Mustelidae*) — тварина довжиною близько 1 м і вагою 6–10 кг. Поширений по всій Європі, частково у Північній Азії. Населяє різні географічні зони, крім тундри. Найчисельнішим є у середній лісовій смузі, в

Біорізноманіття та його збереження

лісостепу і горах. Для нір вибирає південні схили із піщаним сухим ґрунтом. Проживаючи постійно в одній норі багато років, борсук створює під землею лабіринт широких і глибоких ходів з багатьма вхідними отворами, віднірками, тупиками, гніздовими камерами «котлами», які нерідко використовують інші тварини — лисиці, єноти та ін. Нори утримують в чистоті, щорічно їх оновлюють і роблять вентиляцію. Усі виходи у поселеннях знаходяться переважно з південно-західної сторони схилів, значно рідше з південної та південно-східної сторін. Таке розміщення нір пов'язане із зимово-весняним сонцестоянням оскільки на таких схилах нори швидше прогріваються і це полегшує вихід борсукам із зимової сплячки. При настанні сутінків тварина покидає нору і всю ніч бродить в лісі у пошуках їжі. Борсук належить до еврифагів. Трофіка виду є різноманітною і залежить від пори року, ландшафтно-географічних умов і рясноти різних груп поживи. В першому і другому виданні, був занесений до списків Червоної Книги України. У новому виданні ЧКУ від 2009 року цей вид був вилучений з переліку «червонокнижних» видів як такий, що відновив свою чисельність.

Інвентаризацію нір борсука в заповіднику розпочато 1998 р. С. Сторожуком. У 2001–2002 рр. разом з ним ці дослідження продовжив П. Хоєцький, але тільки у Городницькому лісництві. Дані по біотопному розподілу поселень борсука в районах, суміжних із територією заповідника «Медобори», наведено у працях П. Хоєцького.

У 2005 році Глинською Р. М. було проведено чергову реінвентаризацію поселень борсука з метою підтвердження попередньої інформації (дані 1998, 2005 рр.) та вивчення сучасного рівня чисельності виду в біотопах заповідника. Для цього спочатку проводили візуальне обстеження, з участю майстрів лісу заповідника, поселень, які були раніше зафіксовані та місць можливого знаходження нових нір, а потім маршрутним методом точно фіксували їх розташування з прив'язкою до ГІС.

При реінвентаризації у 2017 р. в заповіднику виявлено 46 поселень, з яких 17 покинуті, або заселені лисом. Додаткового вивчення потребують 22 поселення, які на час обстеження, не

Біорізноманіття та його збереження

мали характерних ознак для борсука. У Вікнянському лісництві під час інвентаризації в 2005 році виявлено 19 поселень, 5 з яких були покинуті. В 2017 підтверджено 13 і знайдено 10 нових, (4 покинуті, 1 заселене лисом). Чотири поселення потребують повторного обстеження для визначення їх приналежності борсукам. Найбільше за кількістю віднірків поселення борсука знаходиться у кв. 29 в. 12, де відмічено 12 вхідних отворів, з яких навесні 2017 р. було вчищено чотири. Розташовані поселення у Вікнянському лісництві переважно на рівній поверхні, за винятком тих, що в обході №6, де переважає горбиста місцевість.

У Краснянському лісництві в 2005 році знайдено 17 поселень, 2 з яких були покинуті. Під час реінвентаризації 2017 року підтверджено 4 і виявлено 11 нових поселень (3 покинуті і 1 заселене лисом). Одинадцять потребують додаткового обстеження. Найпотужнішими є поселення які були зафіксовані під час цьогорічної реінвентаризації (кв. 2 в. 12, кв. 5 в. 3, кв. 31 в. 4) які мали по 10 вхідних отворів, та у кв. 52 в. 3, де в період з 2005 по 2017 рік поселення розширилось з 5 до 11 віднірків. Переважна більшість нір знаходиться біля основи виходу на поверхню біля вершин товтр, де є добрі умови для їх облаштування: велике каміння, схили ярів та віковічні дерева.

За період першої інвентаризації у Городницькому лісництві, Сторожуком в 1998 році, було виявлено і зафіксовано 5 поселень, з яких під час наступної інвентаризації підтверджено лише два (три інші засипані або захоплені лисом) У 2005 році виявлено 12 поселень, 2 з них закинуті і не використовувалися. Під час реінвентаризації 2017 року знайдено 8 поселень (1 покинуте), з яких 3 свіжовириті. Сім поселень за час реінвентаризації не визначені достовірно як борсукові, і тому потребують додаткових досліджень. Найбільше поселення (10 віднірків) зафіксоване цього року у кв. 18 в. 2, і розташоване на рівній місцевості у молодняку дуба за кількисот метрів від поля, що не характерно для цієї частини заповідника. Всі інші знаходяться на південно-східних схилах товтр.

Отже, під час реінвентаризації проведеної нами у 2017 році, з'ясовано, що кількість поселень борсука помітно збільшилась по всій території заповідника приблизно рівномірно. Зокрема, під

Біорізноманіття та його збереження

час реінвентаризації 2005 р. обліковано 40 нір, а при реінвентаризації 2017 р. зареєстровано 46, з них 24 нових поселень та 22 потребують додаткових досліджень, після проведення яких кількість поселень може збільшитись.

У Вікнянському лісництві на площу 3000 га припадає 13 жилих поселень, в середньому одне поселення на 230 га; у Краснянському лісництві 10 жилих поселень розташованих на 3577 га площі, приблизно 357 га на одну сім'ю; для Городницького лісництва цей показник значно менший, на 2944 га знаходиться 5 жилих поселень, в середньому 588 га на одне поселення. З наведених вище даних можна зробити висновок, що щільність борсука європейського по заповіднику є оптимальною.

Література

1. Глинська Р. М. Сучасний стан поселень борсука (*Meles meles*) у природному заповіднику «Медобори». Раритетна теріофауна та її охорона. Луганськ, 2008 Праці Теріологічної школи. Випуск 9. С. 209–213
2. Сторожук С. А., Хоєцький П. Б. Стаціонарне розміщення норних звірів в насадженнях природного заповідника «Медобори» // Роль природно-заповідних територій Західного Поділля та Юри Ойцовської у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття (Українсько-польська наукова конференція). — Гримайлів, 2002. — С. 107–108.
3. *Літопис* природи. Природний заповідник «Медобори» Розділ 5. — Гримайлів, 2017р.

УДК: 504.064.3:632.35:635.25(477)

МОНІТОРИНГ БАКТЕРІАЛЬНИХ ХВОРОБ ЦИБУЛИ

Житкевич Н.В.

Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного
НАН України

Nataliazit1@gmail.com

У Південних областях України (особливо Херсонській та Миколаївській) значно розширились посівні площі під овочеві